

blago, dobiček pa ne tržna cena ničesar.

Kot tretje, delo je, kot rečeno, **ne- ločljivo od človeka** in tudi iz tega razloga, kot že rečeno, niti teoretično sploh ne more (in nikakor tudi ne bi smelo biti) tržno blago. Tudi pravno ga je prav iz tega razloga že Filadelfijska deklaracija iz leta 1944 prepovedala obravnavati kot tržno blago.

Kaj sploh še ostane od temeljev sedanje teorije kapitalizma?

Praktično nič, vsaj ne nič znanstveno zares konsistentnega in uporabnega za 21. stoletje. Čas je, da (tako kot je pred časom v enem svojih člankov – sicer v nekem dru-

gem kontekstu, a ideja je vsekakor dobra – predlagal Jože P. Damijan) na ekonomske šole – sam bi temu dodal tudi korporacijske in delovno-pravne katedre pravnih šol – izobesimo napise »**Zaradi prenove zaprto**«. Še naprej teoretično zagovarjati in podpirati klasični mezdni kapitalizem namreč danes v resnici ni nič kaj bistveno manj abotno kot zagovarjati sužnjelastništvo ali fevdalizem.

Ekonomska demokracija

Naslednja etapa razvoja kapitalizma je torej lahko le »ekonomska demokracija« v pravem pomenu besede. Postopno **transformacijo aktualnega meznega kapitalizma v eko-**

nomsko demokracijo bo treba začeti s temeljito institucionalno prenovo. In sicer najprej z uvedbo resnega, ne zgolj nekakšnega marginalnega so-upravljanja in obvezne, ne zgolj nekakšne prostovoljne udeležbe delavcev pri dobičku, nato pa še s popolno spremembo pravne zasnove kapitalističnega podjetja. Ta se mora (iz današnjega »pravno personificiranega kapitala«) v končni fazi nujno preoblikovati v povsem »enakopravno združbo/korporacijo dela in kapitala«, temelječo na sopodjetništvu in popolni enakopravnosti njunih lastnikov glede položaja in pravic v družbenoekonomskem sistemu. Druge ekonomske in pravne logike preprosto ni.

IZ TEORIJE ZA PRAKSO EKONOMSKE DEMOKRACIJE

Piše:
dr. Rado Bohinc

Koalicija za družbeno odgovornost?

Analiza družbene odgovornosti v programih političnih strank

Prevladujoči državni kapitalizem v Sloveniji, s pretežnim delom gospodarstva in vseh javnih služb pod večinskim (lastniškim in regulatornim) nadzorom države prerašča v neoliberalno vladavino partitokracije, kjer le strankarsko razdeljeni izvoljenci upravljajo gospodarstvo in javne službe. Povečana gospodarska rast se usmerja pretežno v dobičke nosilcev kapitala in manj v prihodke od dela. Na dolgi rok bo to družbeno neenakost tudi v Sloveniji povečevalo v neskončnost. To, kar morajo doseči novoizvoljene politične elite, je predvsem sprememba političnega sistema v RS, ki bo omogočil prilagoditev družbenega in ekonomskega ustroja na način, da se v Sloveniji prepreči začetek poglobljanja prepada med bogastvom in revščino. Pa gremo zdaj res v to smer?

Pomen družbene odgovornosti in nov razvojni model

Človeško delo, vloženo v pridobitno dejavnost (človeški kapital), je samostojni produkcijski dejavnik in zato se mora vzpostaviti **kot samostojni pravni temelj**

upravljanja in udeležbe na dobičku. Izzivi družbe znanja so dosegljivi le z večjo veljavo delu v razmerju do kapitala.

Nov razvojni model (gospodarska rast v korist vseh) terja, da nosilci moči prevzamejo družbeno odgovornost za postop-

no uravnoteženje rasti dobičkov in plač ter socialnih prejemkov:

- z določitvijo zakonske obveznosti gospodarskih družb, da namenijo za projekte družbene odgovornosti določen odstotek neto dobička,

- z mehanizmi obvezne delavske udeležbe na dobičku ter delavskega delničarstva in z drugimi vzvodi razvojne, socialne in davčne politike v podporo ekonomski demokraciji in socialni ekonomiji,
- z uveljavitvijo delavskih zadrug ter s hitrejšim razvojem socialnih podjetij ter
- z uveljavitvijo deležniških in delavskih korporacij.

Žal je tega v programih parlamentarnih strank bolj malo.

Vprašanje, ki se utemeljeno zastavlja, je torej: **ali slovenska povolična scena zagotavlja izhod iz brezbriznosti do teh vprašanj.** Analiza programov sedanjih parlamentarnih strank glede načrtovanih sprememb političnega sistema, ki jo jedrnatost predstavljamo v nadaljevanju, kaže na veliko raznolikost v opredelitvi strank; iskanje skupnih točk, kot temeljev prihodnje koalicije je ne le legitimno, temveč tudi edino družbeno odgovorno.

Nekatera področja družbene odgovornosti v RS

Družbena odgovornost je odgovornost vsakogar – posameznikov in skupin, še posebej pa je odgovornost korporacij ter nosilcev kapitala in politične oblasti (državnih organov in političnih strank), da svojo družbeno moč uporabljajo v dobro vseh ljudi, sedanjega in prihodnjih rodov. Družbena odgovornost oblasti je tudi odgovornost za socialni položaj ljudi ter za premagovanje prevelike družbene neenakosti, ki izvira iz izkoriščanja dela v prid kapitala, kot tudi za spoštovanje človekovih pravic in dostojanstva tudi v razmerjih med delom in kapitalom.

Družbena odgovornost je **individualna in osebna**, po načelu: **večja so pooblastila (politična ali kapitalna moč, oblast), večja je odgovornost.** Sankcija za družbeno neodgovornost bi morala biti politična, etična in pravna. Ugotovljeni odgovornosti političnih in korporativnih funkcionarjev bi morala slediti sankcija prepovedi opravljanja funkcije in odpoklic za vse politične funkcionarje (vključno s poslanci). Družbena odgovornost bi morala vključevati oblike pravne odgovornosti, kot so: civilna, odškodninska in kazenska. To, da država ne vzpostavi sistema sankcij družbene neodgovornosti, je dober primer neodgovornosti! Nesankcionirana družbena neodgovornost spodbuja sovražni govor, politično ne-

strpnost, aroganco in nova neodgovorna ravnanja tudi v širšem krogu prebivalstva.

V nadaljevanju navajamo le nekatera področja družbene odgovornosti, ki bi morala biti v ospredju pričakovanega programskega osredotočenja slovenskih političnih strank v iskanju koalicijskega konsenza. Taka je npr. **družbena odgovornost do prihodnjih rodov** v RS, ki terja uveljavitev programa **“Gospodarska rast za blaginjo vseh ljudi,”** to je programa pospešenih vlaganj v slovensko znanje, kulturo in razvoj ter zmanjšano obdavčitev dela na račun večje obdavčitve premoženja in kapitala.

Ali pa **družbena odgovornost do dela in človekove ustvarjalnosti**, ki pomeni postopno odpravo brezpravnega prekarnege dela in vrnitev družbene veljave delu; to je pravica do dostojnega in pošteno plač-

Človeško delo, vloženo v pridobitno dejavnost (človeški kapital), je samostojni produkcijski dejavnik in zato se mora vzpostaviti kot samostojni pravni temelj upravljanja in udeležbe na dobičku.

nega dela za vse ter vzpostavitev dela kot podlage za korporacijske pravice in udeležbo na dobičku.

V ospredju bi moralo biti tudi **družbeno odgovorno upravljanje javnega premoženja**, kar terja verodostojno ločitev nadzorstvene od regulatorne funkcije ter prenehanje s političnim kadrovanjem, ki je nezakonito, nedemokratično in posega v človekovo dostojanstvo pa tudi uzakonitev zavezujočih visokih standardov usposobljenosti in integritete za nadzornike in direktorje družb v državni ter občinski lasti.

Pomembna sestavina družbene odgovornosti je tudi **izogibanje uporabe lažnih in nepreverjenih informacij, zlorabe čustev ljudi** (ksenofobije in drugih fobij, nacionalizma, rasizma...) ter populizma v politične namene. To je temelj družbeno odgovornega javnega upravljanja in moralna podstat za odločen spopad s krizo strankarskega sistema, ki se širi v krizo parlamentarizma in političnega sistema; ta terja tudi prenovo volilnega sistema v RS, saj ne omogoča neposrednega in odločilnega vpliva volivca na izbiro kandidatov ter uveljavitev odgovornost poslancev njihovim volivcem tudi z možnostjo odpoklica.

Družbena odgovornost in politične stranke

Gibanje za družbeno odgovornost je pred letošnjimi državnozborskimi volitvami analiziralo programe osmih parlamentarnih strank, ter stranke Lista Marjana Šarca (LMS), ki je bila po napovedih volilnih rezultatov v samem vrhu¹. Iz te analize povzemamo nekatere skupne ugotovitve in tudi primerjamo nekatere posamične ocene.

(Ne)razumevanje bistva družbene odgovornosti

Velja splošna ugotovitev, da družbene odgovornosti **politične stranke ne razumejo kot temeljni vzvod demokracije** in kot **ogledalo demokratičnosti družbe** (standard družbene odgovornosti ustreza stopnji demokratičnega napredka). V njihovih političnih programih, družbena odgo-

vornost skoraj ni omenjena (izjema sta SD in SMC, ki jo uporabljata kot neizdelano politično frazo).

Podobno je z **družbeno neenakostjo**: Levica, SD, DESUS in SMC sicer omenjajo udeležbo delavcev na dobičku in delavsko delničarstvo, vendar pa nobena stranka ne vidi svoje družbene odgovornosti v tem, da predlaga **korenitejše posege v razmerje med kapitalom in delom**, kar edino lahko prepreči, da tudi Slovenija ne gre po poti nepomirljivih družbenih neenakosti v sodobnem svetu.

Programi političnih strank tudi ne zaznavajo, da je družbena odgovornost nosilcev politične (države, občin, strank...) in ekonomske (nosilcev kapitala) oblasti, **da svojo družbeno moč uresničujejo zakonito in v mejah svojih pristojnosti, v dobro vseh ljudi in okolja**, da zagotavljajo enako kakovostne pogoje življenja ljudem sedanjega in prihodnjih rodov in da so odgovorni za gospodarski in družbeni razvoj, za socialni položaj ljudi. Še posebej ni razumevanja, da so prav oni, kot nosilci politične pobude in oblasti odgovorni za premagovanje prevelike premoženjske in dohodkovne ter s tem družbene neenakosti, ki izvira iz izkoriščanja dela v prid kapitala ter za udejanjanje človekovih pravic in dostojanstva tudi v razmerjih med delom in kapitalom, v Sloveniji in tudi globalno.

¹ Gibanje za družbeno odgovornost, 2018, Neobjavljeno gradivo: Pregled programov političnih strank glede na 10 zahtev Gibanja za družbeno odgovornost.

Družbena odgovornost je še posebej odgovornost nosilcev oblasti v javnih (oblastnih) institucijah (državni organi, javne agencije, skladi in zavodi, politične stranke, sindikalna, delodajalska in druga združenja) in zasebnih korporacijah, da ravnajo v dobro družbene skupnosti, vestno, pošteno, v mejah pooblastil, vendar tudi tem vprašanjem stranke ne namenijo potrebne pozornosti.

Skupne značilnosti in razlike v programih

Programi političnih strank se med seboj zelo razlikujejo po obsegu in kakovosti, torej po stopnji družbene odgovornosti do volivcev; le dva programa od osmih sta reformna, terjata spremembo političnega sistema in ustavne spremembe (LMŠ in LEVICA); trije programi so izraziteje ideo-

postavilo, da mora **družbeno odgovorno javno upravljanje** temeljiti na načelu neposrednega vpliva državljanov, ki zagotavlja neposreden vpliv državljanov na izbiro predstavnih teles z **možnostjo odpoklica** ter **vključevanje civilno družbenih gibanj** in pobud v odločanje. Terja tudi uveljavitev načela **znanstvene preverljivosti**, ki zagotavlja, da imajo predlagani zakoni, ukrepi itd. trdno in interdisciplinarno podlago (na primer glede vprašanj varstva okolja, zdravstva, izobraževanja); terja polno uveljavitev načela **civilizacijskega soglasja**, ki zagotavlja uvedbo meddržavno dogovorjenih standardov človekovih pravic (OZN), pravic iz dela (ILO), kakovosti življenja (WHO, FAO). **Izogibanje uporabe lažnih in nepreverjenih informacij, zlorabe čustev ljudi** (ksenofobije in drugih fobij, nacionalizma, rasizma...) ter populizma v politične name-

pojavlja v programih političnih strank. Dveh zahtev iz navedene 8. zahteve Gibanja za družbeno odgovornost nima v programu nobena stranka, to je **načelo znanstvene preverljivosti** (da imajo predlagani zakoni, ukrepi itd. trdno in interdisciplinarno podlago, na primer glede vprašanj varstva okolja, zdravstva, izobraževanja) in **načelo civilizacijskega soglasja** (zagotavlja meddržavno dogovorjenih standardov človekovih pravic).

Tako npr. program **SDS** nima nobenih opredelitev glede neposredne demokracije, z možnostjo odpoklica poslancev in tudi ne glede vključevanja civilne družbe v odločanje ter glede sodobnih oblik neposrednega izrekanja, ki jih omogoča digitalizacija. Program SDS tudi nima opredelitev glede zlorab lažnih in nepreverjenih informacij, čustev ljudi (ksenofobije in drugih fobij, nacionalizma, rasizma...) ter populizma in ne glede krize strankarskega sistema in parlamentarizma, političnega sistema.

Tudi programi **LMŠ, SD, DESUS** in **ZAB** nimajo opredelitev glede neposredne demokracije (odpoklic poslancev). Program **SD** nima opredelitev glede sprememb volilnega sistema. Program **SMC** ne omenja posebej družbene odgovornosti, niti državnega programa družbene odgovornosti korporacij, nosilcev kapitala in politične oblasti.

Skupni temelji za spremembe političnega sistema

Daleč najbolj daljnosežne spremembe političnega sistema predlagata Program LMŠ in Program Levice.

Tako npr. **LMŠ** predlaga spremembe pri organizaciji državne oblasti (Predsednik vlade, sam imenuje in razrešuje ministre svoje vlade (polno mandatarstvo. Ustavna pristojnost predsednika RS, da v sodelovanju s Sodnim svetom imenuje sodnike Ustavnega sodišča Republike Slovenije, da lahko da odločilni veto). Program LMŠ predlaga povečanje pristojnosti in odgovornost predstojnikov in uradnikov, omejitev sodniškega mandata na 12 let in ponovne izvolitve ter povečanje odgovornosti sodnikov in tožilcev za napačne in prepočasne odločitve; predlaga tudi učinkovitejše vodenje in upravljanje javnih zdravstvenih zavodov z večjo avtonomijo in odgovornostjo vodstvenih in nadzornih organov ter profesionalizacijo vodenja v izobraževanju; predlaga tudi učinkovitejši nadzor nad upravljanjem v državnih podjetjih in večjo družbeno odgovornost gos-

Izzivi družbe znanja so dosegljivi le z večjo veljavo delu v razmerju do kapitala.

loški, postavljajo program v zgodovinski kontekst z jasnimi ideološkimi okvirom (SDS, SD, LEVICA); štiri programi izstopajo po kakovosti, so bolj celoviti, razdelani, argumentirani in konsistentni (SD, SDS, LEVICA, SMC).

Programi imajo nekatere skupne značilnosti. Programi ne temeljijo na dolgoročni in globalni strateški premisi sedanjega položaja Slovenije: ne zaznavajo in zato ne jemljejo za izhodišče odpravo temeljev družbene neenakosti. Programi ne temeljijo na družbeni odgovornosti, kot se zahteva za nosilce družbene moči. Večina ukrepov ne temelji na skrbnih analitičnih podlagah, temveč bolj na političnih ocenah. Šibka točka programov je tudi nerealnost v smislu nekonsistentnosti povečanja državnih izdatkov z viri.

Analiza načrtovanih sprememb na področju političnega sistema

Osrednje vprašanje, ki ga poizkušamo analizirati, je, ali obstaja dovolj politične enotnosti za prepotrebne spremembe političnega sistema, kot temelja za spremembo paradigme družbenega razvoja Slovenije.

Zahteve Gibanja za družbeno odgovornost

Gibanje za družbeno odgovornost je v 8. od 10 zahtev za družbeno odgovornost

ne je temelj družbeno odgovornega javnega upravljanja in moralna podstat za **odločen spopad s krizo strankarskega sistema** in partitokratsko demokracijo, ki se širi v krizo parlamentarizma in političnega sistema. Družbena odgovornost do javnega upravljanja terja uvajanja sodobnih **oblik neposrednega izrekanja, ki jih omogočata digitalizacija in informacijska družba**; v izvajanje oblasti (ne le v dialog z oblastjo) bi morali biti poleg političnih strank in v tekmovalstvu z njimi vključeni tudi reprezentativni del civilne družbe in institucije znanosti. **Volilni sistem v RS** ne omogoča neposrednega in odločilnega vpliva volivca na izbiro kandidatov. Volilni sistem tudi ne zagotavlja uporabe najboljših človeških zmogljivosti iz intelektualnih središč po Sloveniji oziroma izbire najbolj ustreznih ljudi v upravljanje države. V ustavno skladnem volilnem sistemu je treba **uveljaviti odgovornost poslancev** njihovim volivcem tudi z možnostjo odpoklica.

Splošne ugotovitve iz analize političnih programov

Takoj lahko ugotovimo, da z izjemo dveh strank (LMŠ in Levice), stranke ne načrtujejo večjih sprememb **političnega sistema** v RS. Predvsem pa, vsaj ne odkrito, **ni videti zavzetosti za nujne spremembe v razmerjih med delom in kapitalom**, kot smo jih opredelili v uvodu. Prav tako se navedena 8. zahteva le deloma

podarskih družb podjetnikov. Program LMSŠ podpira spremembo volilnega sistema z ukinitvijo okrajev in z uvedbo absolutnega preferenčnega glasu;

Levica se s programom zavzema za večji vpliv na delovanje politične oblasti z uvedbo participatornih proračunov na državni in lokalni ravni ter zagotovitev participacije na vseh ravneh odločanja, vključno z demokratičnim nadzorom delovanja javnih institucij; zahteva uveljavitev možnosti odpoklica političnih funkcionark in funkcionarjev (uvedba instituta odpoklica funkcionarjev, tako županov in občinskih svetnikov kakor poslancev); predlaga veliko višji standard delavskega soupravljanja in čim prejšnjo regionalizacijo Slovenije z ustanovitvijo manjšega števila avtonomnih regij; terja sprostitev omejitev glede zakonov, o katerih je dopusten zakonodajni referendum; podpira tudi spremembo volilnega sistema, s ciljem zagotoviti največji možni vpliv državljanek in državljanov na izbiro političnih predstavnikov.

Program SDS podpira čim manj neposrednega državnega lastništva v gospodarstvu, pluralizem lastništva in odstranitev centrov moči, ki temeljijo na lastniških in političnih monopolih; SDS podpira decentralizacijo in dekoncentracijo upravnih nalog, usklajenih s projektom regionalizacije in pokrajin. SDS podpira uravnoteženost zastopanja spolov v političnem in družbenem delovanju, ne pa v gospodarstvu. SDS podpira spremembo volilnega sistema, ki bo izboljšal enakomerno zastopanost in neposredno večinsko izbiro volivcev.

SMC uvaja institut ne-izvoljivosti za pravnomočno obsojene nad 6 let; izgubo pravice do javnih sredstev za politične stranke v določenih primerih; dopolnitev proporcionalnega volilnega sistema s preferenčnim glasom; pilotsko uvedbo e-volitev na predčasnem glasovanju in glasovanja iz tujine. SMC podpira preoblikovanje javnih zavodov za bolj transparentno, gospodarno in odgovorno izvajanje javnih služb; želi povečati učinkovitost delovanja javnih agencij.

DESUS je za nekatere spremembe političnega sistema: ukinitvev DS, zmanjšanje števila ministrstev, ustanovitev pokrajin ter, da sodnik pridobi trajni mandat na podlagi večletnega uspešnega dela v pravosodju in pozitivne ocene pristojnega pravosodnega sveta. DESUS je v programu proti temu, da se zasebni zavodi financirajo iz proračuna in proti podeljevanju koncesij zasebnim univerzam.

SD v programu zagotavlja, da bodo vzpostavili sisteme za ugotavljanje volje ljudstva in posledično ravnanje državnih

možnost odpoklica izvoljenih predstavnikov podpira le ena stranka (LEVICA).

Kako do koalicije za družbeno odgovornost?

Programi parlamentarnih političnih strank so **zelo raznoliki**; tako po ambicijah za spremembo političnega sistema, kot tudi glede osredotočanja na različne razvojne in socialne probleme. Iskanje skupnih točk kot temeljev prihodnje koalicije je ne le legitimno in državotvorno, temveč tudi edino družbeno odgovorno. Politični in strokovni

Nobena od političnih strank žal ne vidi svoje družbene odgovornosti v tem, da predlaga korenitejše posege v razmerje med kapitalom in delom, kar edino lahko prepreči, da tudi Slovenija ne gre po poti nepomirljivih družbenih neenakosti v sodobnem svetu.

organov, da bodo razvijali prakse sodelovanja ljudi pri odločanju. Okrepljeno bo sodelovanje z nevladnimi organizacijami pri načrtovanju javnih politik in predpisov. Prenovili bodo upravljanje in vodenje zdravstvenih organizacij v smeri večje avtonomije, odgovornosti in usposobljenosti. Nov bo model upravljanja v javnem sektorju s prenovo zakonodaje, statusne ureditve in upravljalvskega modela (po zgledu pripravljenih rešitev o negospodarskih javnih službah).

ZAB podpira uvedbo participativnega proračuna v občinah, E-volitve, volitve na delovni dan, in reformo volilnega sistema (preferenčni glas); podpira tudi uvedbo volilne pravice s 16 leti.

Če povzamemo je največ podpore za bolj neposreden vpliv ljudi na izbiro predstavnikov; **spremembe volilnega sistema naslavlja 5 strank**, in sicer SDS, SMC, LEVICA, ZAB, LMŠ, kar je dobra osnova za politične pobude v tej smeri. **Vključevanje civilne družbe** v odločanje naslavlja 5 strank (SD, SMC, LEVICA, ZAB, LMŠ). **Digitalizacijo volitev in odločanja** podpira 5 strank (LMŠ, SD, SMC, LEVICA, ZAB);

dialog med vsemi strankami in tudi med strankami in civilno družbo je condicio sine qua non. **Izključevanje katerekoli stranke pri iskanju političnega soglasja in izrinjanje civilne družbe** iz strokovne in interesne razprave o novi razvojni paradigmi je nedemokratično in družbeno neodgovorno.

Seveda pa ima vsaka stranka pravico, da presodi, s katerimi strankami lahko oblikuje politično partnerstvo (koalicijo) in s katero stranko to zaradi razlik v politični usmeritvi ali načinu delovanja, ne gre. Tako kot je skladno z demokratično tradicijo, da je k aktivni vlogi pri sestavljanju koalicije najprej povabljen stranka, ki je dosegla relativno večino, je tudi povsem skladno z demokratično tradicijo, da vse druge stranke vodijo dialog o morebitnih skupnih točkah političnega partnerstva. Vodilo te presoje je eno samo, namreč katera skupina je sposobna oblikovati **soglasje o ključnih točkah razvojnega preboja Slovenije**, ki bo oprta na čvrsto parlamentarno in posledično tudi vladno večino za učinkovito uresničevanje skupaj postavljenih ciljev. Le na ta način ohranjamo upanje na družbeno odgovorno koalicijo.

Iz dokumenta »10 zahtev za družbeno odgovornost«

»Družbeno odgovornost do dela terja uveljavitev zakonskih podlag za določanje korporacijskih pravic tudi na temelju dela in razumevanje pravice do upravljanja in udeležbe na dobičku kot temeljne človekove pravice. Družbeno odgovornost do dela terja: a) uveljavitev obvezne udeležbe zaposlenih v dobičkih gospodarskih družb, kadar družbeniki namenijo dobiček za dividende (v dogovoru med delavskimi predstavništvii in kapitalskimi organi korporacije); b) vzpostavitev zakonskih podlag deležništva, da se gospodarske družbe lahko preoblikujejo v moderne deležniške korporacije in da se lahko ustanovijo, kapitalsko delavske in delavske korporacije.«